

О. М. Мозильний,

д. е. н., професор, ректор, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України,

О. В. Ходаківська,

д. е. н., старший науковий співробітник, завідувач відділу земельних відносин, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ВПЛИВ АГРОХОЛДИНГІВ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРА КРАЇНИ

О. Мохил'нуї,

Doctor of Economics, Professor, Rector of Ukrainian State Employment Service Training Institute

О. Khodakiv's'ka,

Doctor of Economics, Senior Researcher, Head of the Department of Land Relations at the Research Center "Institute of Agricultural Economics"

IMPACT OF AGRICULTURAL HOLDINGS ON THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Висвітлено інституціональні передумови процесу надмірної концентрації сільськогосподарських угідь у вертикально інтегрованих структурах корпоративного типу (агрохолдингах) та різнобічні наслідки їх діяльності для аграрного сектора і економіки держави. Розглянуто можливі соціально-економічні наслідки непередбаченого "запуску" ринку земель сільськогосподарського призначення з урахуванням посилення ринкового впливу і політичної влади агрохолдингів на перерозподіл ренти та інших деструктивних чинників щодо сталого сільського розвитку. Доведена збитковість сировинно орієнтованої експортної діяльності агрохолдингів через надмірну експлуатацію природно-ресурсного потенціалу галузі, втрати робочих місць, доданої вартості та від'ємного балансу поживних речовин при вирощуванні найбільш ліквідних культур. Наголошено на необхідності державного втручання в діяльність агрохолдингів з метою нормативно-правового визначення їх як суб'єктів господарювання, обмеження ринкової влади і граничних розмірів землекористування, дотримання ними принципів збалансованого розвитку аграрної сфери України.

This article reveals the institutional framework of excessive concentration of agricultural land in vertically integrated corporate structures (holdings) and diverse consequences of their activities for the agricultural sector and the national economy. The article addresses possible socio-economic consequences of the start of the agricultural land market made without proper preparation, considering the strengthening of the market influence and political power of agricultural holdings and other destructive factors on sustainable rural development. The article has proven the ambiguity of the raw-focused exports by agricultural holdings due to excessive exploitation of natural resources, losses of jobs and added value in the sector, and a negative balance of nutrients for growing the most liquid cultures. The article stresses on the necessity of the government's intervention in the operations of agricultural holdings in order to restrict the acreage of land use and comply with the principles of sustainable development of agricultural sector of Ukraine.

Ключові слова: ринок сільськогосподарських земель, агрохолдинги, експортно-сировинна рента, капітальні інвестиції, сталий сільський розвиток.

Key words: market of agricultural land, agricultural holdings, raw-focused export rent, capital investment, sustainable rural development.

ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Останнім часом загострюється конфлікт інтересів між представниками великого капіталу (агрохолдингами) і селянами у зв'язку з нав'язуванням Україні міжнародними кредиторами як однієї з ключових умов надання чергового траншу скасування мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення.

На поглиблені роздуми наштовхує реклама в ЗМІ про те, що лише шість країн світу, включно з Україною, не мають ринку земель і саме через це залишаються бідними. Дискусія про природу і причини багатства й бідності країн та стрімкого збільшення прірви між ними триває не одне століття. Для того, щоб розібратися у цій надскладній проблемі потрібно як мінімум опанува-

ти наукову літературу від Адама Сміта "Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776) до Еріка Райнерта "Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни залишаються бідними" (2015), або Дарона Аджемоглі, Джеймса Робінсона "Чому нації занепадають?" (2016). Селянам — власникам земельних паїв пропонується дуже просте рішення — продайте землю і ви станете багатими! Взагалі-то бути багатим у найбіднішій країні Європи може, м'яко кажучи, з аморальністю. Адже завдяки антикорупційним викриттям суспільство знає, як і на чому, збагачуються в Україні. З вільним ринком сільськогосподарських угідь спекуляції досягнуть критичної межі, адже товстосумами давно взято за імперативну настанову відомий афоризм Марка Твена: "Купуйте землю — її більше не виробляють!".

На нашу думку, реклама про "негайний запуск ринку сільськогосподарських угідь" — це технологія примітивного маніпулювання громадською думкою, яка не має нічого спільного з причинами злиденного стану сільських домогосподарств, масовим безробіттям та реальним станом аграрного сектора економіки нашої країни.

По-перше, землі сільськогосподарського призначення належать до обмежених ресурсів, а населення планети збільшується темпами вищими, ніж продуктивність аграрного виробництва. До того ж, зростають площі під енергетичними культурами, промисловими об'єктами, об'єктами містобудування тощо. Дедалі затратніші технології освоєння земель, які з різних причин стали не придатними для ведення сільського господарства, що відбувається внаслідок зміни клімату, опустелювання, засолення, хімічної, вітрової і водної ерозій, надмірної інтенсифікації галузі, яка межує з хижацькою експлуатацією основного національного багатства, що згідно зі статтею 14 Конституції України мало б перебувати під особливою охороною держави.

По-друге, багатство технологічно розвинених країн і їх громадян у сучасних умовах природоє не аграрним виробництвом, а галузями з прогресивною граничною ефективністю капіталу. Частка сільського господарства у світовій доданій вартості становить менше 4%, а внесок сільського господарства у ВВП Єврозоюзу становить лише 2%. До того ж, частка сільськогосподарських угідь у структурі національного багатства (капіталу) за останні три століття у розвинених країнах суттєво поступає житловій та комерційній нерухомості, промисловому і фінансовому капіталу, інвестованому у фірми і державні організації. Тома Пікетті довів зазначені метаморфози структури капіталу за тривалий період. Так, якщо у 1770 р. вартість сільськогосподарських угідь у три — чотири рази перевищувала розмір національного доходу Великої Британії, Німеччини, Франції, то в 2010 р. вона уже була на порядок меншою [1, с. 122, 123, 148, 158].

По-третє, згідно нової методики нормативної грошової оцінки сільськогосподарських земель, яка набула чинності з березня ц.р. (постанова Кабінету Міністрів України № 831 від 16 листопада 2016 р.), грошова оцінка одного га ріллі у середньому по Україні знижується до 27,5 тис. грн. (проти 31 тис. грн. станом на 01.01.2017 р.). На наше переконання, це досить передбачуваний, але економічно не обгрунтований "обвал" ціни напередодні анонсованого Урядом запровадження ринку сільськогосподарських земель. За методикою Світового банку вартість українських чорноземів може бути оцінена на рівні 11,8 тис. дол. США за один га, або 306 тис. грн., тобто в 11 разів дорожче.

По-четверте, цінність земель полягає не лише в забезпеченні базових потреб суспільства — це більше, ніж

фактор виробництва, це також територія нашої держави. Саме з таких позицій ми поділяємо думку авторитетних учених, що управління ресурсами в межах національних кордонів має здійснюватися корінними народами, для яких вони є найбільшою матеріальною цінністю, джерелом культурної ідентичності та ментальності. Отже, у загальнодержавних інтересах перешкоджати необмеженому інтернаціональному використанню земельних ресурсів [2, с. 242—243].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика щодо процесу агрохолдингізації сільського господарства та пов'язаними з ним наслідками для розвитку аграрного сектора економіки, становлення середнього класу на селі, соціальної сфери сільської місцевості й екологічного стану досліджується багатьма вітчизняними вченими. Серед них, — В. Андричук [3], В. Юрчишин [3], О. Бородіна [4], П. Гайдучкий [5], В. Давиденко [6], А. Данкевич [7], М. Кропиво [8], Ю. Лупенко [9], В. Месель-Веселяк [10], М. Малік, Ю. Нестерчук [11], О. Попова, І. Прокопа, М. Хвесик [12], Г. Черевко [13].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є критичний аналіз окремих наслідків діяльності вертикально-інтегрованих формувань (агрохолдингів) для аграрного сектора і економіки в цілому та спростування нав'язуваних ними стереотипів на зразок: "зерно — це українська нафта і газ", а рентно-сировинна експлуатація сільського господарства новою верствою панівної еліти є драйвером розвитку України і її порятунком в умовах загострення глобальної конкуренції на агропродовольчих ринках.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

У найбільш поширеному серед учених і практиків розумінні агрохолдинги — це вертикально-інтегровані формування, які здійснюють свою фінансово-господарську діяльність з використанням технологічно пов'язаних бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції й продовольства переважно на зовнішніх ринках із використанням офшорних юрисдикцій¹.

Більшість агрохолдингів — це структури корпоративного типу, які продовжують нині нарощувати площі землекористувань, розпочали процес агресивного поглинання майнових комплексів у середині 2000-х років. Це був період, коли значна частина новостворених на базі колгоспів й радгоспів суб'єктів господарювання перетворилися в суто формальні юридичні особи, обтяжені безнадійними боргами перед постачальниками ресурсів, власниками земельних паїв, найманими працівниками, податковою недоїмкою і майном, заставленим під борги та тим, що не підлягало паюванню.

До того ж, упродовж новітньої історії України кожен уряд, рідко працюючи більше року, вважав справою честі розробити власну стратегію розвитку аграрного сектора і українського села ігноруючи із суто політичних міркувань напрацювання своїх попередників. Зрозуміло, що без дотримання принципу наступності й логічної послідовності в діях урядів за чверть століття жодна програма не була реалізована, у т.ч. щодо розв'язання проблем нормативно-правового регулювання надконцентрації сільськогосподарських угідь агрохолдингами.

¹ Законом України від 15 березня 2006 р. № 3528 "Про холдингові компанії в Україні" термін "холдингова компанія" вживається в такому значенні — це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>

Таблиця 1. Реалізація експортного потенціалу окремими лідерами світового агропродовольчого ринку (2013 р.)

	Площа с.-г. угідь, млн га	Площа орних земель		Розораність земель, %	Експорт, млн дол. США	Експорт, тис. дол. США		Частка у світовому експорті, %
		млн га	%			на 100 га с.-г. угідь	на 100 га орних земель	
США	406,9	153,9	11,1	37,8	147722	36,3	96	10,6
Аргентина	147,5	38	2,7	25,8	40052	27,2	105,4	2,9
Бразилія	275,4	72,3	5,2	26,2	83945	30,5	116,1	6
Польща	14,8	11,1	0,8	75	24883	168,1	224,2	1,8
Франція	28,9	18,3	1,3	63,3	74798	258,8	408,7	5,4
Україна	41,3	32,5	2,3	78,7	16988	41,1	52,3	1,2
ЄС	187,3	108,1	7,8	57,7	553695	295,6	512,2	39,6
Світ	4910,7	1383	100	28,2	1396563	28,4	101	100

Джерело: розраховано за даними ФАО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP>

За політики невтручання держави корпоративні структури значно активізувалися в нарощуванні площ землі в обробітку після кризи 2009 р., коли світові ціни на агропродовольчі товари почали зростати. У наслідок відсутності стратегічної аграрної політики в державі станом на початок 2016 р. в Україні налічується вже 160 агрохолдингів, які обробляють майже 8,7 млн га сільськогосподарських угідь, або 20,9 % від загальної їх площі, що перебуває в користуванні підприємств.

Посприяли процесу надконцентрації сільськогосподарських угідь міжнародні фінансові установи, які завжди переймалися лише глобальними продовольчими проблемами й мали апробований на країнах Африки і Латинської Америки універсальний набір інструментів для реформування аграрного сектора. Ще в 1996 р. Україна отримала перший транш на реструктуризацію сільського господарства в сумі 150 млн дол. США. В обмін на кредити Світового банку за участі українських реформаторів та зарубіжних експертів було здійснено паювання колгоспних і радгоспних угідь, оформлено сертифікати на право власності на земельну частку (пай), які в подальшому були виділені в натурі з видачею відповідних державних актів селянам. Залишився фінальний етап — якомога швидше "запустити" купівлю-продаж сільськогосподарських земель, незважаючи на фатальні реально прогнозовані наслідками для нинішніх і особливо майбутніх поколінь.

Звідки така впевненість? В умовах розгулу корупції й різноманітних тінювих оборотів, накопичення "слугами олігархату" мільярдів вільно конвертованої валюти готівкою та в офшорах, розгулу земельного рейдерства, животіння малого і середнього бізнесу існують реальні загрози, що придбати землю зможуть лише ті, хто "юристів має більше, ніж трактористів". За десяток років у "законний" спосіб селян позбавлять землі на якій вони нині працюють. Суспільство поставляє перед фактом (за мовчазної згоди Антимонопольного комітету), що було створено декілька структур корпоративного типу з іноземним капіталом на всій площі сільськогосподарських угідь України — 41,5 млн га. Це вже перевірена практика неокolonіалізму в Аргентині, Бразилії та інших країнах з транзитивними економіками, "ощасливлених" іноземними кредитами, замість відкриття ринків збуту їхньої продукції в країнах-донорах, сприяння інноваційним технологіям, допуску до міжнародних ланок створення доданої вартості, розвитку демократичних інституцій тощо.

Україна також має власний досвід "капіталізму для своїх", коли в кабінетній тиші створюються монопольні структури в базових галузях економіки для отримання усіх видів ренти — від природної до бюрократичної. У цьому контексті Френсіс Фукуяма вбачає, що легкість, з якою уряди можуть створювати ренту за рахунок повноважень у сфері оподаткування чи регулювання, змусила багатьох економістів загалом засудити ренту як викривлення ринкового механізму ефективного розподілу ресурсів і розглядати створення ренти та її роз-

поділ як синонім корупції. Здатність урядів генерувати ренту у такий спосіб означає, що багато амбітних людей для швидкого збагачення виберуть радше політику, а не підприємництво чи приватний сектор [14].

На нашу думку, неоднозначною має бути також соціально-економічна оцінка експортоорієнтованої діяльності агрохолдингів. Незважаючи на відкритість національної економіки, лібералізацію зовнішньоторговельних відносин і членство в СОТ, Україна є аутсайдером за експортними позиціями аграрного виробництва. Іншими словами, експортний потенціал залишається потужним лише в уяві посаджених агрохолдингами в урядові структури чиновників та заангажованих політиків. Для його реалізації потрібно в першу чергу перезавантажити бізнесові програми великих агрокорпорацій на стратегічні інтереси загальнодержавної ваги, зокрема шляхом зміни пріоритетів з отримання надприбутків і неконтрольованої ренти, монополізації ланцюгів створення доданої вартості, соціально відповідальної поведінки та прозорості діяльності.

Україна, маючи 2,3% орних земель світу, займає лише 1,2% у світовому експорті сільськогосподарських товарів. У державах, представлених у таблиці 1, ці показники є або співмірними, або частка експорту перевищує частку орних земель: у Франції — на 4,1 в.п., Бразилії — на 0,8 в.п., Польщі — на 1 в.п. і в Аргентині — на 0,2 в.п.

У розрахунку на 100 га орних земель Україною експортується продукції на суму 52,3 тис. дол. США. Це удвічі менше, ніж у світі та найнижчий показник серед країн, які аналізуються. У вартісному виразі порівняно із середнім показником ЄС ми експортуємо продукції майже в 10 разів менше, із Францією — у 7,9 раза, Польщею — у 4,3 раза. Значне відставання зумовлено переважно сировинним експортом продукції сільськогосподарства та ціновими коливаннями, невідгидним міжнародним поділом праці, відсутністю фахового стратегічного прогнозування кон'юнктури глобальних ринків і цивілізованого захисту інтересів експортерів у зовнішньоторговельних відносинах тощо.

За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO), індекс цін на продовольчі товари протягом 2011—2015 рр. знизився в 1,4 раза (з 229,9 до 164,0 пункту), внаслідок чого у 2015 р. Україна недоотримала 2,9 млрд дол. США [15]. Втрата валютної виручки через негативну кон'юнктуру світових ринків на продукцію сільського господарства експертами прогнозується до 2020 р. У середньостроковому періоді на процес ціноутворення, крім спекулятивної і політичної складових, впливають погодні умови та задоволення попиту завдяки коштам міжнародних організацій на ринках, які відчувають гостру потребу у продовольстві. Отже, у експортерів зерна є підстави не нарощувати далі обсяги реалізації, а спрямувати його на вироблення продовольства кінцевого споживання з використанням потужностей вітчизняних переробних підприємств і створення нових, що, в свою чергу, відно-

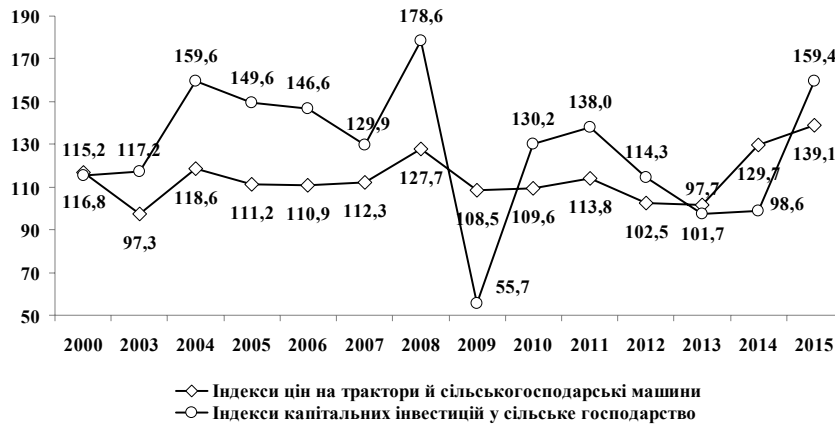

Рис. 1. Індекси цін на трактори й сільськогосподарські машини та капітальних інвестицій у сільське господарство

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України.

виль утрачені робочі місця, збільшить частку доданої вартості та прибутковості аграрного бізнесу в цілому.

Виникає природне запитання, чи спрямовується рента, отримана агрохолдингами, на зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства? За даними Держстату України, вартість основних засобів у 2015 р. порівняно з середніми показниками за 2001—2005 рр. зменшилася на 4,8% до загального підсумку в економіці країни. Причому істотне скорочення у 2,5 раза відбулося в 2010 р. порівняно з 2005 р., коли агрохолдинги розпочали масово нарощувати земельні банки. Щодо капітальних інвестицій², то спостерігається приріст на 5,9%. Але оскільки відносні показники розраховані на основі фактичних цін відповідних років, то зіставивши індекси цін на трактори й сільськогосподарські машини з індексами капітальних інвестицій у сільське господарство, можна дійти висновку про незначний внесок агрохолдингів у їх приріст за аналізований період. Різкий спад у 2009 р. порівняно з 2008 р. (55,7%) пояснюється кризовим станом в економіці та високим ланцюговим індексом 2008 р. проти 2007 р. — 178,6 (рис. 1).

Суспільство має усвідомлювати, що агрохолдинги, використовуючи індустріальні технології монокультурного виробництва, продукуючи побічні негативні екстерналиї, збагачуються шляхом накопичення рентних надприбутки від економії коштів на заходах із відтворення і охорони родючості ґрунтів, збереження природних екосистем і ландшафтів, від використання місцевих ресурсів сільських громад. При цьому проблемами, які вже є і будуть у майбутніх поколінь українців вони не переймаються. Навіть важко собі уявити екологічні наслідки в умовах глобальних змін клімату, якщо Україна буде і далі нарощувати експорт сільськогосподарської продукції для того, щоб, як прогнозує FAO, "прогодувати" 150 млн людей.

У землеробстві України уже протягом двох десятиліть спостерігається тенденція до збільшення від'ємного балансу поживних речовин у ґрунтах. Зокрема у 2015 р. при вирощуванні соняшнику від'ємний баланс NPK склав 444,6 кг/га, кукурудзи — 347,3 пшениці — 224,6 кг/га. Унаслідок цього при вирощуванні кукурудзи на зерно винос NPK у 4,6 раза перевищував їх надходження, за вирощування соняшнику — у 10 разів (табл. 2). За таких обставин, експортуючи сільськогосподарську сировину, Україна експортує не лише робочі місця, додану вартість, а також гумус (через його виснаження), поживні речовини (NPK), віртуальну воду тощо. Так, експортувавши у 2015 р. 19 млн тонн куку-

рудзи, 13,4 млн тонн пшениці та 48 тис. тонн насіння соняшнику, Україна експортувала: 209,1 тисяч робочих місць; 1847,9 тис. тонн запасів NPK з ґрунтів (що фактично дорівнює внутрішньому річному споживанню мінеральних добрив); 22,21 млрд м³ віртуальної прісної води (табл. 3). У грошовому виразі такі втрати поживних речовин (у цінах 2015 р.) можна оцінити в 739,2 млн дол. США, води — 362 млн дол. США. Це становить майже 21% від експортної виручки зазначених культур у 2015 р.

Зазначені втрати не враховано в ціні виробництва і експортованої продукції. Отже, агрохолдинги отримують побічний ефект у формі неконтрольованої екологічної ренти, а суспільство і економіка України несуть суттєві збитки на компенсацію яких потрібні значні ресурси і час. Аналіз географії зовнішніх ринків свідчить, що зернові переважно експортуються до країн Азії та Близького Сходу, які у такий спосіб за рахунок України покривають наявний дефіцит водних ресурсів [19].

Маємо зазначити, що свої регуляторні дії в аграрному секторі економіки Україна має узгоджувати з відповідними Директивами і Регламентами Євросоюзу і Главою 17 "Сільське господарство та розвиток сільських територій" Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У результаті незбалансованої аграрної політики, неконтрольоване державою поширення великого капіталу в сільському господарстві несе реальні виклики та загрози, на які в органах державного управління немає адекватної відповіді.

ВИСНОВКИ

1. Великі вертикально інтегровані формування корпоративного типу (агрохолдинги), забезпечивши нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва та експорту, водночас призвели до суттєвих деструктивних змін в аграрній сфері на макро-, мікро- і нанорівнях через: експлуатацію природно-ресурсного потенціалу шляхом отримання сировинної ренти; незбалансованість пріоритетів аграрного і сільського розвитку; високі ризики, пов'язані з виконанням ними своїх зобов'язань перед акціонерами і кредиторами; застосування монокультури з інтенсивними технологіями і ГМО при вирощуванні найбільш ліквідних культур; небажання створювати нові робочі місця на заміну ліквідованих економічною експансією в сільську місцевість; незацікавленість у створенні ланцюгів доданої вартості безпосередньо в сільській місцевості та стимулювання розвитку виробничих і обслуговуючих кооперативів за

² Згідно з визначенням Держстату України, капітальні інвестиції — це інвестиції у придбання нових і тих, які були у використанні, або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних і не матеріальних активів, витрати на капітальний ремонт та модернізацію. Вони обліковуються на підприємствах-фізичних особах за їх основним видом економічної діяльності та територією місцезнаходження (юридичною адресою).

Таблиця 2. Динаміка балансу поживних речовин у землеробстві України

Рік	Азот (N)	Фосфор (P ₂ O ₅)	Калій (K ₂ O)	Разом (NPK)
Пшениця				
1990	- 4,2	9,7	- 43,0	- 77,6
2000	- 40,8	- 19,4	- 50,5	- 110,7
2010	- 49,1	- 25,8	- 70,9	- 145,8
2015	- 84,0	- 37,8	- 102,8	- 224,6
Кукурудза на зерно				
1990	35,4	42,7	- 32,7	45,4
2000	- 63,8	- 30,5	- 96,0	- 190,3
2010	- 87,3	- 39,3	- 139,0	- 265,6
2015	- 122,6	- 50,8	- 173,9	- 347,3
Соняшник				
1990	- 21,7	2,2	- 162,4	- 182,0
2000	- 62,6	- 35,0	- 151,9	- 249,3
2010	- 72,0	- 37,5	- 182,7	- 292,3
2015	- 113,3	- 57,2	- 274,1	- 444,6

Джерело: за даними ННЦ "Інститут аграрної економіки".

Таблиця 3. Експорт запасів поживних речовин (NPK), віртуальної води та робочих місць з агросировиною (2015 р.)

Продукція	Експорт, тис. т	Баланс NPK, кг/га	Експорт запасів NPK, тис. т	Витрати води на виробництво од. продукції, м ³ /т	Експорт віртуальної води, млрд м ³	Експорт робочих місць, тис.
Кукурудза на зерно	19049	-347,3	1083,9	450	8,6	83,8
Пшениця	13454	-224,6	754,8	1000	13,5	125,1
Соняшник	48	-444,6	9,2	2300	0,11	0,21
РАЗОМ	х	х	1847,9	х	22,21	209,1

Джерело: розраховано авторами за даними [16; 17; 18; 20; 21; 22].

участі особистих селянських і фермерських господарств; непопулярність у місцевого сільського населення через відсутність у їх діяльності ознак корпоративної соціальної відповідальності тощо.

2. Держава через відповідний організаційно-економічний механізм має ініціювати структурні зміни інноваційного характеру, ринковими й адміністративними методами забезпечити належний контроль за діяльністю агрохолдингових компаній, не допустивши посилення їхнього деструктивного впливу в умовах запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення та забезпечити конкурентний розвиток малих і середніх підприємств, спонукаючи до корпоративної соціально відповідальної поведінки щодо місцевих громад і суспільства в цілому.

3. З метою забезпечення прозорості в діяльності агрохолдингових структур необхідно запровадити відповідну бухгалтерську, податкову та статистичну звітність. Нині вкрай важливо ввести діяльність агрохолдингів у цивілізоване нормативно-правове русло, визначити їхній правовий статус та забезпечити державну реєстрацію, що допоможе ідентифікувати їх як суб'єктів господарювання і у першу чергу в податковому обліку. Крім того, доцільно запровадити державне регулювання розмірів землекористувань з урахуванням принципу екстериторіальності.

Література:

1. Пікетті Тома. Капітал у XXI столітті / Тома Пікетті. — Пер. з англ. Наталії Палій. — К.: Наш формат, 2016. — 696 с.
2. Глобальна та економічна безпека: підручник / Авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк; за заг. ред. Г.П. Ситника. — К.: НАДУ, 2016. — 784 с.
3. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 3—9; Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.

4. Бородіна О.М. Агрохолдинги як база формування корпоративного аграрного устрою в Україні / О.М. Бородіна, А.О. Гуртов // Економіка АПК. — № 2012. — № 11. — С 21—28.

5. Гайдуцький П.І. Незалежна економіка України / П.І. Гайдуцький. — К.: ТОВ "Інформаційні системи", 2014. — 528 с.

6. Давиденко В.М. Теоретичні основи розвитку інтеграційних процесів у сільському господарстві / В.М. Давиденко // Наука і економіка. — 2014. — № 4 (36). — С. 87—92.

7. Данкевич А.Є. Організаційно-економічні засади розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2011. — № 12. — С. 63—67.

8. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. — 2013. — № 7. — С. 5—21.

9. Лупенко Ю.О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агроекономічної науки / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. — 2015. — № 6. — С. 6—10.

10. Месель-Веселяк В. Я. Про вдосконалення міжгалузевих економічних відносин в економіці України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2010. — № 6. — С. 8—17.

11. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю.О. Нестерчук. — Умань: Соцінський, 2009. — 372 с.

12. Хвесик М.А. Простора організація та напрями використання природного багатства України / М.А. Хвесик, І.К. Бистряков, Д.В. Клиновий // Економіка України. — 2016. — № 7. — С. 46—65.

13. Черевко Г. Агрохолдинги в агробізнесі України: шанси і загрози / Г. Черевко, А. Колодій // Аграрна економіка. — 2012. — Т. 5, № 3—4. — С. 3—9. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2012_5_3-4_3

14. Френсіс Фукуяма Що таке корупція? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/52257>

15. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/33>

16. Сільське господарство України за 2015 рік: стат. зб. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

17. Розвиток земельних відносин в аграрній сфері: монографія / Федоров М.М., Месель-Веселяк В.Я., Хо-даківська О.В. та ін.; за ред. Ю.О. Лупенка, О.В. Хо-даківської. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2016. — 432 с.

18. Хо-даківська О.В. Ефективність застосування мінеральних і органічних добрив у сільському господарстві / О.В. Хо-даківська, С.Г. Корчинська // Еконо-міка АПК. — 2016. — № 4. — С. 21—27.

19. Хвесик М. Віртуальна вода: міф чи реальність? / М. Хвесик, А. Сундук // Дзеркало тижня. — 2016. — № 25 (від 9 липн. 2016). — [Електронний ресурс]. — Ре-жим доступу: <http://gazeta.dt.ua/ECOCLOGY/virtualna-voda-mif-chi-realnist-.html>

20. Водный след // Офиц. сайт водного следа [Элек-тронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.water-footprint.org>

21. Мельник О.І. Перспективи урахування концепцій віртуальної води та водного сліду в економічних відно-синах водокористування / О.І. Мельник, О.І. Маценко, М.О. Хижняк // Механізм регулювання економіки. — 2011. — № 1. — С. 221—229.

22. Виртуальная вода Джона Алана // Сайт Tren-club [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://trendclub.ru>

References:

1. Piketty, T. (2016), Kapital u XXI stolitti [Capital in the Twenty-First Century], Nash format, Kyiv, Ukraine.

2. Abramov, V.I. Sytnyk, H.P. and Smolianiuk, V.F. (2016), Hlobal'na ta ekonomichna bezpeka [Global and economic security], NADU, Kyiv, Ukraine.

3. Andriychuk, V. H. (2009), "Overconcentration of agro-industrial production and land resources and its consequences", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 3—9. Andriychuk, V. H. Zubets', M.V. and Yurchyshyn V.V. (2005), Suchasna agrarna polityka: problemni aspekty [Modern agricultural policy: problematic aspects], Agrarna nauka, Kyiv, Ukraine.

4. Borodina, O.M. and Hutorov, A.O. (2012), "Agricultural holdings as the basis for the formation of the corporate agrarian order in Ukraine", Ekonomika APK, vol. 11, pp. 21—28.

5. Hajduts'kyj, P.I (2014), NeZalezna ekonomika Ukrainy [Independent economy of Ukraine], Informatsijni systemy, Kyiv, Ukraine.

6. Davydenko, V. M. (2014), "A theoretical basis for the development of integration processes in agriculture", Nauka i ekonomika, vol. 4 (36), pp. 87—92.

7. Dankevych, A. Ye. (2011), "The institutional and economic framework for development of agricultural holdings", Ekonomika APK, vol. 12, pp. 63—67.

8. Lupenko, Yu.O. (2013), "Agricultural holdings in Ukraine and strengthening of the social focus of their activities", Ekonomika APK, vol. 7, pp. 5—21.

9. Lupenko, Yu.O. (2015), "Current state and prospects for international integration of the agricultural sector in Ukraine: Challenges of the agricultural science", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 6—10.

10. Mesel'-Veseliak, V. Ya. (2010), "Improving inter-sectoral economic relations in the economy of Ukraine", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 6—10.

11. Nesterchuk, Yu.O. (2009), Intehratsijni protsesy v ahrarno-promyslovomu vyrobnytstvi [Integration processes in the agro-industrial production], Sochins'kyj, Uman, Ukraine.

12. Khvesyk, M.A. Bystriakov, I. K. and, Klynovyj, D. V. (2016), "The expanded framework and directions of the use of natural resources Ukraine", Ekonomika Ukraine, vol. 7, pp. 46—65.

13. Cherevko, H. and Kolodij, A. (2012), "Agricultural holdings in agribusiness in Ukraine: Opportunities and threats", Agrarna ekonomika, [Online], vol. 5, № 3-4, pp. 3-9, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2012_5_3-4_3 (Accessed 11 April, 2017).

14. Fukuyama, F. (2016), "What is Corruption?", available at: <https://zbruc.eu/node/52257> (Accessed 5 May, 2017).

15. NISS (2016), "Analytical Report to Annual address of President of Ukraine to Verkhovna Rada "On Internal and External Situation of Ukraine in 2016", available at: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/33> (Accessed 19 May, 2017).

16. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2016), "Agriculture of Ukraine 2015". Collection of articles, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 19 May, 2017).

17. Fedorov, M. M. Mesel'-Veseliak, V. Ya. and Kho-dakivs'ka O. V. (2016), Rozvytok zemel'nykh vidnosyn v agrarnij sferi [The development of land relations in agriculture], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

18. Khodakivs'ka, O.V. and Korchyns'ka, S.H. (2016), "Efficacy of mineral and organic fertilizers in agriculture", Ekonomika APK, vol.4, pp.21-27.

19. Khvesyk, M. and Sunduk, A. (2016), "Virtual water: Myth or reality?", [Online], vol. 25, available at: <http://gazeta.dt.ua/ECOCLOGY/virtualna-voda-mif-chi-realnist-.html> (Accessed 22 May, 2017).

20. The official site of Water Footprint Network (2017), available at: <http://www.waterfootprint.org> (Accessed 23 May, 2017).

21. Mel'nyk, O.I. Matsenko, O.I. and Khyzhniak, M.O. (2011), "Prospects for consideration of the concepts of virtual water and water footprint in economic relations of water management", Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, vol.1, pp. 221—229.

22. The official site of Trendclub (2017), "The Virtual Water of John Allan", available at: <http://trendclub.ru> (Accessed 17 April, 2017).

Стаття надійшла до редакції 23.05.2017 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73